

LAPS/81/2023 8.1.2024

Lapsiasiavaltuutetun lausunto Yleisradio Oy:n julkisen palvelun tehtävää ja rahoitusta arvioivalle parlamentaariselle työryhmälle sen tehtävänannossa mainituista asioista

Viite: VN/23882/2023

Valtioneuvosto on 12.10.2023 asettanut parlamentaarisen työryhmän arvioimaan Yleisradio Oy:n julkisen palvelun tehtävää ja rahoitusta. Työryhmän perustaminen pohjautuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaan. Parlamentaarisen työryhmän tehtävänä on **arvioida Yleisradion julkisen palvelun tehtävää, Yleisradion suhdetta kaupalliseen mediaan, Yleisradio Oy:stä annetun lain muutostarpeita sekä Yleisradion rahoitusta**. Työryhmä valmistele mietinnön, jonka tulee olla valmiina eduskunnan kevätistuntokauden 2024 loppuun mennessä.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmän toimeksiantoa yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että eri-ikäisten lasten ja nuorten tarpeet ja toiveet eroavat toisistaan suuresti, ja on tärkeä huomioida erikseen erityisryhmien, kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöjen sekä vammaisten lasten, oikeudet.
- Yleisradiolla on julkisen palvelun tuottajana erityinen vastuu ja mahdollisuus edistää useita lapsen oikeuksia, kuten lapsen oikeutta luotettavaan ja riippumattomaan tietoon, lapsen oikeutta sananvapauteen, lapsen oikeutta taide- ja kulttuurielämään sekä lapsen oikeutta syrjimättömyyteen ja yhdenvertaisuuteen.
- Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapset ja nuoret tulisi nostaa Yleisradiota koskevassa lainsäädännössä jatkossa näkyvämmiin esiin.
- Lapsiasiavaltuutettu kehottaa työryhmää kuulemaan työssään suoraan myös lapsia ja nuoria.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua Yleisradiota koskevasta uudistuksesta jo työryhmän työn alkuvaiheessa, sillä lapset ja nuoret jäävät koko väestöä koskevassa kehittämistyössä usein liian vähälle huomiolle. Huomioitaessa lapset ja nuoret aikuisväestöstä erillisenä ihmisryhmänä on kuitenkin samalla muistettava, ettei kyseessä ole homogeeninen ryhmä. Ensinnäkin eri-ikäisten lasten ja nuorten tarpeet ja toiveet eroavat toisistaan suuresti. Toisekseen on tärkeä huomioida erikseen erityisryhmien, kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöjen sekä vammaisten lasten, oikeudet.

Yleisradion rooli lapsen oikeuksien edistäjänä

Media on merkittävä osa lasten ja nuorten jokapäiväistä elämää. Yleisradiolla onkin julkisen palvelun toteuttajana keskeinen rooli monen lapselle ja nuorelle kuuluvan perus- ja ihmisoikeuden edistämiseksi.

Sananvapaus (PL 12.1 § ja LOS 13) kuuluu yhdenvertaisesti kaikille lapsille ja nuorille. Siihen kuuluu oleellisena osana oikeus saada luotettavaa ja riippumatonta tietoa. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapselle kuuluva oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia lapsen valitsemassa muodossa (LOS 13.1). Tiedotusvälineiden roolia koskee sopimuksessa oma erillinen 17 artikla, jonka mukaan sopimusvaltioiden tulee muun muassa tunnustaa joukkotiedotusvälineiden tärkeä tehtävä ja rohkaista niitä levittämään lapsen sosiaalista ja sivistyksellistä kehitystä edistävää tietoa ja aineistoa.

Kattava, laadukas ja vastuullinen julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto oheis- ja lisäpalveluineen toteuttaa lisäksi perustuslaissa julkiselle vallalle asetettua velvollisuutta edistää jokaisen mahdollisuuksia **osallistua** yhteiskunnalliseen toimintaan ja **vaikuttaa** häntä itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 14.4 §). Tämä oikeus koskee yhdenvertaisesti lapsia ja nuoria (PL 6.3 §). Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa osallisuutta turvaa erityisesti sopimuksen 12 artikla.

Lapset ja nuoret kohtaavat tänä päivänä valtavan määrän tietoa. Valitettavasti tämä tieto sisältää yhä enenevässä määrin erilaista dis- ja misinformaatiota, jolle lapset ja nuoret ovat vielä kehittyvinä yksilöinä erityisen alttiita. Kun tarjolla olevan väärän tiedon määrä lisääntyy, tarve luotettavalle ja faktapohjaiselle sisällölle kasvaa. Yleisradiolla on julkisen

palvelun tuottajana erityinen vastuu suhteessa lapsiin ja nuoriin, jotka vasta harjoittelevat luotettavan tiedon tunnistamista.

Lapsiasiavaltuutettu haluaa lisäksi muistuttaa, että **tiedon merkitys korostuu kriisi- ja poikkeusoloissa**. Viime vuodet ovat osoittaneet, että lasten ja nuorten oikeudet jäävät kriiseissä helposti vaille riittävää huomiota, minkä takia heidän oikeuksiensa huomioiminen ja turvaaminen edellyttää huolellista ja suunnitelmallista varautumista. Lasten tulee saada kriisitilanteissa ikätasoisia ja saavutettavaa tietoa, ja varautumisessa on huomioitava erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lapsiryhmien tarpeet.¹

Yleisradio on lastenkulttuurin, erityisesti kotimaisen lastenkulttuurin, keskeinen toimija. Jokaisen **lapsen oikeus taide- ja kulttuurielämään** turvataan lapsen oikeuksien yleissopimuksen 31 artiklassa, minkä lisäksi vähemmistöryhmiin ja alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet on turvattu sopimuksen 30 artiklassa sekä perustuslain tasolla (PL 17.3 §). Laadukas lastenkulttuuri tukee lasten ja nuorten hyvinvointia, kasvua ja oppimista monella eri tavalla².

Lisäksi on tärkeä korostaa Yleisradion roolia suvaitsevaisuuden ja yhdenvertaisuuden tukemisessa. Yhteiskunnan koventunut ilmapiiri erilaisuutta kohtaan heijastuu valitettavasti myös lapsiin ja nuoriin, ja **jokaisen lapsen oikeudesta syrjimättömyyteen ja yhdenvertaisuuteen** (LOS 2 ja PL 6 §) on syytä kantaa tällä hetkellä todella huolta. Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea totesi kesällä 2023 Suomelle antamissaan suosituksissa olevansa syvästi huolestunut jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta, jotka kohdistuvat vammaisiin ja lesbo- homo- bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin sekä lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen ja kansallisen, etnisen alkuperän ja maahanmuuttajataustan perusteella. Komitea suositteli Suomea muun muassa lisäämään yhdenvertaisuutta edistäviä tiedotuskampanjoita sekä syrjinnän vastaista viestintää tiedotusvälineissä.³

Yleisradio Oy:tä koskevan lain muutostarpeet

Yleisradio Oy:n tehtävänä on voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin mukaan tuoda monipuolinen ja kattava julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Saman pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee erityisesti ottaa ohjelmistossa huomioon sivistys- ja tasa-arvonäkökohdat, tarjota mahdollisuus oppimiseen ja itsensä

kehittämiseen, **painottaa lapsille ja nuorille suunnattuja ohjelmistoja** sekä tarjota hartausohjelmia.

Lasten ohjelmia koskeva kohta lisättiin lakiin vuonna 2005 tehdyllä muutoksella. Muutosta perusteltiin lain esitöissä seuraavasti: "Lasten osalta oman ohjelmatuotannon merkitys on korostunut, mutta toisaalta myös hankinnat esimerkiksi muista Pohjoismaista ovat tärkeitä. Myös lapsilla tulisi olla mahdollisuus korkeatasoiseen ohjelmistoon ilman mainontaa. Näin olisi tarpeen lisätä nimenomainen lasten ohjelmia koskeva kohta." (HE 43/2005 vp s. 19) Vuonna 2012 lainkohtaa täydennettiin lisäämällä velvollisuus painottaa myös nuoret tavoitettavaa ohjelmatarjontaa. Perusteena oli tarjota julkisen palvelun määrittelyn mukaisia kaupalliselle tarjonnalle vaihtoehtoisia sisältöpalveluita myös sellaiselle kohderyhmälle, joiden sisältöpalveluiden kulutus katselu- ja kuuntelutilastojen valossa painottuu kaupalliseen sisältötarjontaan. (HE 29/2012 vp s. 40)

Ottaen huomioon Yleisradion merkittävä rooli usean lapsen oikeuden edistäjänä, lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lapset ja nuoret tulisi nostaa Yleisradiota koskevassa lainsäädännössä jatkossa näkyvämmiin esiin. Tätä toteuttaisi esimerkiksi se, että lapsista ja nuorista Yleisradion kohderyhmänä säädettäisiin omassa erillisessä lainkohdassa. Lisäksi vähintään lain esitöissä olisi syytä sekä avata laajemmin Yleisradion roolia eri lapsen oikeuksien edistäjänä että konkretisoida, mitä näiden oikeuksien turvaaminen, ml. erityisryhmien oikeudet, käytännössä edellyttää. Uudistamistyössä on lisäksi tärkeä pohtia, mitkä keinot turvaavat lasten ja nuorten huomioimisen kriisi- ja poikkeusoloissa mahdollisimman tehokkaasti.

Lasten ja nuorten osallisuus uudistamistyössä

Lapsen oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin tarkoittaa sekä oikeutta kertoa näkemyksiään ja kokemuksiaan aidosti että näiden näkemysten huomioon ottamista päätöksenteossa. Lapset ja nuoret ovat Yleisradiolle merkittävä kohderyhmä, jonka äänen tulee päästä kuuluville kehitettäessä yhteistä julkista palvelua.

Työryhmän asettamispäätöksen mukaan se kuulee työnsä kuluessa laajasti mediatoimialaa ja muita työn kannalta tarpeelliseksi katsottavia sidosryhmiä ja asiantuntijoita. Lapsiasiavaltuutettu kehottaa työryhmää kuulemaan työssään suoraan myös lapsia ja nuoria. Näin ei ainoastaan toteuteta lasten osallisuus-oikeuksia, vaan lisäksi löydetään hyvin

todennäköisesti sellaisia uudistamistyötä hyödyttäviä näkökulmia, jotka muuten jäisivät pimentoon.

Jyväskylässä 8.1.2024

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Reetta Peltonen
Juristi

¹ Lapsiasiavaltuutetun kannanotto Kriiseihin varautumista on päivitettävä lapsia varten.

² Ks. esimerkiksi www.lastenkulttuuri.fi/lastenkulttuuri/hyvinvointivaikutukset.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista 2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5-6. Epävirallinen suomennos ulkoministeriön verkkosivulla https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189